

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא מציעא - דף נח

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

אדם שלא קיים מצוות "מחצית השקל" האם קרבנות ציבור עולים אף לכפרות?

הביאה הגמ', שליח שנשלח להביא את מעות "מחצית השקל" לבית המקדש ולבסוף נגנבו או אבדו המעות. נשבע השליח. אם כבר תרומה את תרומת הלשכה, היינו כבר התחילו לקחת לצורך קרבנות ציבור מאותם מעות שנאספו, השליח נשבע לגזבר, היות וכפי שהביאה הגמ' בהשך שבזמן התרומת תורמת הלשכה תורמין על הגבוי ועל האבוד, היינו היו מזכים לכל מי שתרם וכו'. אבל אם הדין תודרים עם השליח היה קודם לתרומת הלשכה, הרי שבני העיר מחוייבים לתרום שוב ולכן נשבע לבני העיר.

ביאר רש"י (ד"ה ועל העמיד) ע"פ המבואר במסכת שקלים, שהיו אוספים את מחצית השקל מכל עם ישראל, בבית המקדש היו ג' תיבות שמהם היו מוציאים לקרבנות ג' פעמים בשנה, מי שהביא באותו טווח היו משתמשים בשקליו לצורך הקרבנות, אך מי שאתאחר מלהביא, נכנסו מעותיו ל"תקליו עתקין" שמהם השתמשו לשיירי הלשכה. וכאשר הוציאו כסף מהתיבות בג' הפעמים שבשנה היו מזכים למעות שברוך ועתידים להינתן וכו'.

בגמ' בכתובות (קח, א) כתב רש"י (ד"ה ועל העמיד לנבות) וז"ל ואפילו לא נגבה לאחר מכאן יש לו חלק בתרומה ובקרבנות אלא שחיסר מצוה וכו'. מבואר בדברי רש"י אדם שסוף מעשה לא תרם כלל למחצית השקל, יש לו כפרה ממעשה הקרבנות ומוגדר שהוא משוייך לציבור ועלתה לו כפרה, אולם הפסיד את המצווה להיות נכלל בין נותני מחצית השקל. א"כ כל דברי הסוגיא אצלנו בכה"ג שאבד או נגנב מהשליח קודם לתניה ליד גזבר וכו' שמחייבים את בני העיר לתת שוב פעם מחצית השקל הכל עניין מצווה גרידא וללא קשר למהות הכפרה שהרי לדברי רש"י אף אדם שלא יתן כלל יעלה הקרבן לכפרתו.

בתוד"ה ועל (שם) הקשו על רש"י מהסוגיא בשקלים שלא נראה שכל העניין בנינת בני העיר בפעם השניה משום מצווה, שא"כ אפילו לאחר שהגיע ליד גזבר מצוה המחשנה פטרה אותם נאמר שיש עניין שיתנו לצורך המצווה.

[שורש מצוות "מחצית השקל": מצוות מחצית השקל נזכרת בתורה בתחילת פרשת כי תשא (שמות ל, יא וכו') כפי הנראה בפשטות העניין שכל המטרה להבאת מחצית השקל הוא למיין ב"י וכדי שלא ישלח בהם עין הרע במינים אחר הכתוב למנות את מחציות השקלים. (עי' רש"י עה"ת שם) אולם בגמ' בשקלים למדנו שדין מחצית השקל, לדורות לצורך הקרבנות ציבור שבאים לכפר על כל אחד ואחד מ ישראל. לפיכך כל אחד צריך להיות שותף מלא בנותני הכסף לאותה מטרה, לכן בכל שנה ושנה היו מרכזים את השקלים כדי שכל אחד ואחד יתן מחצית השקל ומר"ח ניסן היו מתחילים להביא קרבנות ציבור ממעות הלשכה החדשה ומאותם מחציות שנאספו מכלל בני"ק קנו את הקרבנות.

בבית המקדש היה מקום הנקרא "לשכה" ששם דאגו לעניינים הכספיים של בית המקדש ושאינם מוגדרים "קודשי מוצא", למקום זה היו אוספים את "מחצית השקל", מקופת מחצית השקל היו מוצאים כסף לרכישת הכבשים לתמיד וכן לשאר כל קרבנות ציבור, פעם ראשונה היו מוציאים את הכסף "מתרומים תרומות הלשכה" בפרוס פסח, פעם שניה בפרוס עצרת פעם שלישית בפרוס עצרת.

דעת הרמב"ם (א, א) שהקלים וכן החיוב (מצא קח) וכן על הדרך ברוב מוני המצוות סמ"ד (עשה מה) ורס"ג (עשה כ) ועוד שיש מצוות עשה מן התורה שכל איש מישראל יתן מחצית השקל בכל שנה לצורך הקרבנות ציבור.

אמנם דעת הגאון (אדרת אילנה פי כ"י תשא ל, יב) שעצם החיוב הוא ההכלה למשה מסיני ולא תיב באריותא וז"ל דרשו וסמכו על פסוקי התורה.

מי חייב במחצית השקל? מבואר במסכת שקלים (פי"א ה"ג) אולם מה שברור שלשון התורה "איש" וממנו מעמיט נשים וקטנים. אולם קשה להחליט אביו לתת עבורו מבואר שכל נשואי לטוב, נחלקים האם הם חייבים בנתינת מחצית השקל.

מהו הגיל שחייב אדם לתת מחצית השקל? בפרשה של שקלים כתוב (שמות ל, יז) "כל העובר על הפקודים מן עשרים שנה ומעלה יתן תרומת ד' וכו'". דעת הרמב"ם והרמב"ן שחייב נתינת מחצית השקל הוא ככל מצוות התורה שחייב מן יג שנה ומעלה. ועל אף שכתוב בפסוק "מבן עשרים שנה ומעלה", זה דווקא לגבי תרומת האדנים נאמר מבן עשרים. אולם מחצית השקל לתרומת הקרבנות דינו להיות ככל מצוות התורה מבן יג ומעלה. מידך הרע"ב על המשנות (שקלים פי"א מ"ג) חינוך ורוקח (סי' רלב) והגאון על הירושלמי (שם) ס"ל שהחייב כמו הנראה בפסוק לפי פשוטו של מקרא שחייב הוא מבן עשרים דפסוק זה קאי על כל הפרשה. והגאון למד שכן הם דברי הירושלמי. ועי' חס' יו"ט על המשנות (שם מ"ד). מתוך עיונים על הדף מסכת שקלים

החומרה בהלבנת פני חברו.

כל המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים. ביאר בבבא בתרא שברבים חמור מאוד כיון שכל פעם שרואה את אותם אנשים נזכר בעלבונו. ונמצא שהמלבין שפך דמן הרבה פעמים. לקמן מבואר בגמ' (נט, א) שהמלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא, ביאר רבינו יונה (שערי תשובה ש"ג קמא) מה שלא אמרו כן על הרוצח שאין לו חלק לעולם הבא, כי המלבין פני חברו איננו מכיר גודל חטאו, ואין נפשו מרה לו על עונו כמו הרוצח, על כן הוא רחוק מן התשובה.

כתב הרמב"ם (הלכות תשובה א, א) כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה וכו' חייב להתודות לפני הקל ברך הוא וכו' וכן החובל בחבירו והמזיק ממנו אע"פ ששילם לו מה שהוא חייב לו אינו מתכפר עד שיתודה וישבו וכו' עכ"ל. מבואר ברור היטב בדברי הרמב"ם שבעבירות שבין אדם לחבירו צריך אף כפרה ומחילה כלפי שמיא. כלומר, אמת הדבר שאין יום הכיפורים מכפר וכו' עד שירצה את חברו אולם בכך לא סגי. ריצו חברו מכין לו את הדרך לבקשת התשובה מקודש את חובו.

בפני גזבים (מב"ש ס' תר"ד סק"א) נקט שבעבירות של בין אדם לחבירו יש בכלל אף בין אדם למקום. וכך הביא הח"ב (שם סק"ג) אף בין אדם לחבירו נגב וגזל וכדומה אע"פ שמחל לו והשיב את הגזילה מ"מ מתודה ביה"כ לעולם דמ"מ בין אדם למקום חטא. (ודנו שם וכן בפרמ"ג בא"א תר"ו סק"א אם יש חילוק בין גניבה לגזילה, הקנטה, עני המהפך בחררה וכו')

העולה מתוך דברי הרמח"ל (דרך ה' - ח"א פ"ד אות ז) בבאורו את ענין מצב האדם

בעולם, בכל מעשה מצוה שעושה האדם יש שני חלקים המתקיימים ע"י פועל המצוה. החלק האחד, הקב"ה ציוה, והוא עושה. והחלק השני, ע"י שעושה את מעשה המצוה המסוים, מושפע ומשתלם בחלק השלמות הבא מן המצווה המסוימת. כלומר דרחמנא אמר - וממילא יש חיוב לעשיית המצוה. אולם בעשייתה של המצווה המסוימת יש הכרה ברבש"ע שהוא המצווה על עשיית המצווה. ומחמת זה שהוא ציוה צריך לקיים המצווה. וזה שכתב הרמח"ל "כי הוא מקיים חפצו במה שצוהו שיעשה המעשה ההוא והוא עושהו" יש ציוויו ולכן מקיים המצוה. ומלבד זה יש ענין פרטי של המצווה המסוימת. (ועיי' בדברי אור ה')

שני החלקים האמורים לעיל לכאורה הם חלוקים בהבנת המצוות בכללם. החלק הראשון שצריך לעשות המצוה כי הבורא ציוה אותו. וללא קשר לאיזה מצוה ואיזה שלמות ישתלם. חלק זה לכשעצמו לא תלוי כלל באיזה מצוה עוסק ומקיים. והחלק השני שפועל במצווה מסוימת שציווהו ד' בזמן מסוים או בשעה מסוימת ויש לו השפעה ממנה עצמה. ועמדתה ע"י דרכו של הרמח"ל בהגדרת מעשה מצוה נחזי אן בעשיית מעשה עבירה. לכאורה כשם שבמצוה יש חלק אחד שבו העושה את המצוה מכיר בקונו ויודע שהוא המצווה ולכן עושה את מצוותו. וכן יש את החלק השלמות המסוים מזאת המצוה. ה"ה בעבירה כאשר ח"ו עבר האדם על מימרא דרחמנא, א. החוטא עבר על מצוות בוראו. והתרחק היות ועשה מה שלא יעשה. וב. הפסיד והשחית את המעלה שהייתה לו קודם החטא. והחטא גרם לו את הקלקול המסוים שנובע מהלאו שעבר.

א"כ ברור היטב שבכל חטא שבין אדם לחברו אף חוטא כלפי שמיא ולא מספיק שירצה את חברו שהרי אמנם חברו מחל לו וריצה את חברו וכו' אולם הוא עבר על רצון קונו כאשר הזיק לחברו ולכן צריך לחזור בתשובה וכו' אף כלפי שמיא.

סיכום הדף

נושא היום: הקדש לבני שבועה ותשלום השומרים. אונאת דברים.

מבואר במשנה ששומר חיים אינו נשבע להקדש. והקשו מדין תרומת שקלים שנשלחו ע"י שליח ועבדו או נגנבו, אם כבר תרמו את תרומת הלשכה, נשבע לחברו. אם לא תרמו נשבע, לא תגשי העיר ששלחו אותו. **מבואר** שנבעים להקדש. **ביאר ר"א למסקנא**, ששבועה זו מתקנת נחמדים כדי שלא יזלזלו בהקדש. **להו"א** רצו להעמיד בשומר שכן התובע את שכרו, **ונשבע בפני המזכר** כדי שלא יחשדו בו או שלא יקראו לו פושע. והגניבה והאבידה המדוברים הם בצורה של אונס כגון בלסטים מזויין וטבעה ספינתו בים. **ורו"ח העמיד** לשיטת ר"ש שאמר שכאשר חייב באחריות יש שבועה. **אולם נדחה** מחמת שלאחר שנתרמה הלשכה אין חיוב אחריות ובכ"ז מבואר שנשבע.

התבאר במשנה ששומר שכר אינו משלם להקדש בגניבה ואבידה. **הקשו** מדברי הברייתא שמבואר ששומר חייב באחריות, **ובהכרח** האחריות עליו ביחס לתשלום ולא ביחס להפסד שכרו היות **ומבואר** שבשבת שאין אחריות עליו כיון שלא מקבל שכר שבת, **הכרח** לא הנושא בהפסד שכרו. **ביאר רב ששת ורו"ח**, שמדובר שעשו עמו קנין שאם יקלקל בשמירתו ישלם.

דעת רבי שמעון במשנה שקודשים שחייב באחריות, יש בהם דין אונאה. אם אינו חייב באחריות, אין בהם דין אונאה. **כעין זה** למדו בכופר בפקדון בחיוב קרבן אשם, שחייב על קודשים שיש בהם אחריות. ופטור אם אין חיוב אחריות. **למסקנא ביאר רב יצחק בר אבא**, "ומעלה מעל בד' וכחש בעמיתו בפקדון" ולמדו שאם **חייב באחריות** הרי זה כעין "עמיתו" שחייב. **ואם אין חיוב אחריות** ממועט שאינו "עמיתו".

לדעת רבי יהודה, אין אונאה בס"ת, מרגלית, ובהמה. **מבואר בברייתא** שאדם מעוניין לרוכשם אף אם שילם יותר כיון שיש לו בממונו למה לשייכם, **ודברים** אלו חשובים יותר מכל דבר אחר. **חכמים ללבב** שסברו שבכל דבר ניתן לומר סברא זו ובכ"ז קבעו כלל שיש אונאה. **לדעת רבי יהודה** אין אונאה, **ביאר אמימר** עד כפול משוים. **שיטת רבי יהודה בן בתירא**, המוכר בשעת מלחמה, סוס, חרב, מן אין להם אונאה כיון שיש בהם צורך לחיי נפש.

אונאת דברים, אם **ישאל** מוכר בכמה מוכר ואינו מעוניין לרכוש. **לא יאמר** לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים. **לא יאמר** לגר זכור מעשה אבותיך. **המקור: לאונאת ממון** "וכי תמכרו וכו' אל תנו". **לאונאת דברים** "ולא תנו איש את עמיתו". **בברייתא מבואר** כדברי המשנה שלא יזכיר לבעל תשובה ולגר את עברם. וכן, גר שבא ליתום תורה **לא יאמר** לו פה שאלך ובליות וכו' בא ללמוד תורה שנתנה מפי הגבורה. **אם היה עליו יסורים** או או שבניו נפטרו, **לא יאמר** כדרך באמרו חבריו של איוב שאין בו אמונה אמיתית. **לא ישלח** אנשים לרכוש דבר מה במקום שיוודע שלא מכרו מעולם. אמר רבי יהודה, **לא יתלה** עינו במקה בזמן שאין עמו מעות לרכוש. **הדבר מסור** ללב וכל דבר המוסר ללב נאמר בו "ויראת מאולוקיך".

אונאת דברים חמור מאונאת ממון, א. אמר ר"ח בשם רשב"י, שבאונאת דברים נאמר "ויראת מאולוקיך". ב. אמר ר"א, אונאת דברים זה בגופו ולא רק בממונו. ג. **רבי שמואל בר נחמני אמר**, אונאת דברים לא ניתנת להשבון.

למד התנא לפני רב"י, המלבין פני חברו ברבים, כאילו שופך דם. **ואמר רב"י** שרואים שפניו מחווירות והדם נעלם מהם. **אמר רב דימי לאב"י**, בארץ ישראל נזהרים מהלבנת פנים, כיון שאמר **רבי חנינא** הכל יורדים לניהגם ועולים למעט ג', א. הבא על אשת איש. ב. המלבין פני חברו ברבים. ג. המכנה שם רע לחברו. ואף שאין כאן הלבנת פנים כיון שכבר תרנגל.